

Zrinka Mileusnić

Projekt
DEDIŠČINA SERENISSIME

Beneška republika, znana tudi kot *Serenissima*, je v nekaj sto letih svoje dominantne prisotnosti v zgodovini jadranskega prostora pustila močan pečat, še danes jasno prepoznaven v arhitekturi, urbanizmu, jeziku, arheologiji ter številnih drugih vidikih kulturne dediščine tega prostora.

Pomen arheoloških raziskav pri proučevanju dediščine Serenissime je prof. Mitja Guštin prepoznal že zgodaj in leta 1986 s postavitvijo razstave *Koper med Rimom in Benetkami* prvič javno opozoril na tovrstno dediščino. Njegova prizadevanja, da bi arheološka stroka sprejela raziskave dediščine Serenissime, so se nadaljevala in realizirala skozi številne aktivnosti in publikacije.

Prava priložnost, da bi se številne raziskave združile in pridobile pomen z vključevanjem v mednarodni znanstveni prostor, se je ponudila takoj po ustanovitvi Inštituta za dediščino Sredozemlja ob koncu leta 2003. To je bil čas, ko so bile postavljene osnovne smernice in oblikovana strategija bodočih raziskav inštituta. Ob številnih drugih temah je bila pozornost raziskav usmerjena tudi na raziskave beneške dediščine jadranskega prostora, predvsem v arheoloških kontekstih. Istočasno so se slovenskim raziskovalnim institucijam ponudile možnosti črpanja finančnih virov EU, ki so v okviru programa Kultura 2000 podpirale raziskave in promocijo kulturne dediščine. Leta 2004 je bil med izbranimi enoletnimi projekti tudi projekt *Dediščina Serenissime*. Prijavitelj projekta in vodilna organizacija je bil Inštitut za dediščino Sredozemlja UP ZRS pod vodstvom prof. Mitje Guština. Partnerji in soorganizatorji so bili prof. Sauro Gelichi z Univerze Ca'Foscari iz Benetk, prof. Gian Pietro Briogolo z Università degli studi iz Padove in prof. Konrad Spindler z Leopold-Franzens Universität iz Innsbrucka.

Cilj projekta je bilo razširjanje znanja o različnih kulturnih interakcijah in izrazih ob jadranski obali. Projektne aktivnosti so bile usmerjene v obdobje dominacije Serenissime ter v promocijo znanja o družbeno-ekonomskih integracijskih procesih pod močnim vplivom njene centralizirane ekonomije.

Preučevanje številnih odlomkov keramičnega posodja znotraj arheoloških kontekstov ponuja odlično orodje za datiranje ter je tudi dober pripomoček za rekonstrukcijo trgovine v času Serenissime in posameznih vidikov vsakdanjega življenja. To je bil razlog, da je metodološko projekt temeljil na raziskavah in prezentaciji keramičnega gradiva. Dodatno so bile izvedene tudi manjše raziskave nekaterih ključnih najdišč, kot na primer Stari Bar v Črni gori. Arheološke raziskave v Starem Baru so bile osredotočene na raziskave loščene keramike italijanskega, v večji meri beneškega, izvora.

Na ta način je bilo omogočeno razumevanje trgovine ter medsebojnih odnosov Benetk in posameznih mest ob Jadranu.

Projektne aktivnosti so obsegale prostor celotne vzhodne jadranske obale. Pri njihovem oblikovanju in izvajanju so sodelovali sodelavci iz vseh partnerskih institucij ter nekaterih lokalnih institucij, ki so bile dodatno vključene v projekt: Arheološki muzej iz Zadra, Pokrajinski muzej iz Bara ter Mestni muzej iz Splita. Sodelovanje in interakcija institucij sta omogočila izmenjavo in nadgradnjo obstoječega znanja, različnih znanstvenih pristopov in metodologije ter različnih pristopov na temo ohranjanja in prezentacije ostankov materialne kulture.

Rezultati raziskav so bili predstavljeni na različnih ravneh. Znanstvenim krogom so bile namenjene monografije *Stari Bar: keramika venecijanskega doba* Mladena Zagarčanina (2004), *Uomak do ulomka...* Helge Zglav Martinac (2004) in *Srednjeveška in novoveška keramika iz Pirana in Svetega Ivana*, ki jo je uredil Mitja Guštin (2004). Širši javnosti je bil namenjen katalog najdb iz potopljene ladje pri Gnaliću (2004). Vse publikacije predstavljajo keramično gradivo iz časa beneške dominacije z različnih lokacij ob vzhodni jadranski obali ter omogočajo prepoznavanje specifik materialne kulture iz istega časa na različnih geografskih območjih.

V projektu je bilo predvidenih trinajst aktivnosti, vendar je Evropska komisija odobrila le financiranje devetih. Kljub temu so sodelavci projekta pridobili finance za izvajanje vseh predvidenih aktivnosti iz drugih virov in tako v celoti izpeljali vse načrtovane dejavnosti.

Zelo dobro sodelovanje med partnerji je imelo za posledico tudi pozitiven odmev med različnimi strokovnjaki in institucijami, ki so se želele aktivno vključiti v projekt. Zato so bile izvedene tudi nekatere dodatne dejavnosti. V sodelovanju z Mestnim muzejem iz Splita je bila organizirana mednarodna delavnica na temo beneške keramike ob Jadranu in širše na območju Balkana. V Splitu je gostovala razstava *Koper med Rimom in Benetkami* avtorjev Mitje Guština in Radovanja Cunje iz Pokrajinskega muzeja v Koprju. Dodatne aktivnosti so vključevale tudi vrsto predavanj in predstavitev projekt-nih rezultatov, med drugim tudi članom Slovenskega in Črnogorskega arheološkega društva.

Skupni rezultat projekta je bilo vzpostavljanje sodelovanja med raziskovalci iz številnih sredozemskih institucij. Poseben uspeh predstavlja sodelovanje z raziskovalci iz balkanskih institucij. Pokazalo je potrebo po še bolj intenzivnem sodelovanju v prihodnosti, s posebnim poudarkom po raziskavah družbenih, kulturnih in trgovskih odnosov med Benetkami in Beneško republiko ter interakcijo z elementi predhodne bizantinske ter kasnejše osmanske dominacije.

Uspešno sodelovanje in rezultati, ki so bili veliko bolj obsežni, kot je bilo predvideno v samem projektu, so pokazali potrebo po nadaljevanju. Zaradi tega je

Inštitut za dediščino Sredozemlja leta 2005 na nov razpis Kultura 2000 prijavil nadaljevanje projekta pod imenom *Dediščina Serenissime, predstavitev arhitekturnih in arheoloških ostankov Beneške republike*. Tudi tokrat so bili partnerji in soorganizatorji prof. Sauro Gelichi z Univerze Ca'Foscari iz Benetk ter prof. Konrad Spindler in prof. Harald Stadler z Leopold-Franzens Universität iz Innsbrucka.

Namen projekta je bila razširitev raziskav dediščine Beneške republike na območje severnega Jadrana, ki je ključnega pomena za razumevanje družbeno-ekonomskih odnosov, distribucije posameznih predmetov in medkulturnih vplivov v času prevlade Beneške republike na podlagi analiz gradiva iz arheoloških kontekstov. Poleg proučevanja keramike so bile projektne aktivnosti usmerjene tudi na analize in predstavitev arhitekturne dediščine.

Posebnost nadaljevanja projekta je tudi v razširjeni tematiki raziskav, ki so se, poleg analiz beneške keramike, osredotočile tudi na raziskave beneške arhitekturne dediščine in tako ustvarjajo popolnejšo sliko beneških vplivov predvsem na območju vzhodne jadranske obale, dodatno pa še na Balkanu in delno tudi na prostoru centralne Evrope.

Namen pročevanja in raziskav je bila rekonstrukcija procesov ekonomske integracije ter prenosa estetskih kriterijev v oblikovanju uporabnih izdelkov in arhitekture iz Benetk na območje Caput Adriae in zaledja, vzhodne Jadranske obale in Balkana. Za ilustracijo procesov so bili izbrani trgovski proizvodi, kot so steklo in okrašena glazirana keramika, ki jih je Beneška republika izvažala in so bili zaradi množične proizvodnje na trgu lahko dostopni, vendar zaradi svojega izvora tudi skrbno hranjeni. Na drugi strani pa so bile upoštevane arhitekturne rešitve, ki so izvirale iz oblikovnega sveta beneške srednjeveške in novoveške arhitekture.

Izhodišče za predstavitev tematike beneške dediščine je bila slovenska obala s svojimi mesti in neposredni bližini Benetk. Raziskave so bile dopolnjene s proučevanjem te dediščine na območju širšega jadranskega območja v luči arheoloških najdb. Na podlagi slednjih in posameznih najdišč so arheologi poskušali slediti beneškemu vplivu na materialno kulturo Caput Adriae, Istre, Furlanije in Tirolske, trgovini, socialno-ekonomskemu razvoju, kot tudi lokalnim elementom, ki so jih Benečani prevzeli s teh območij.

Drugi del dejavnosti je obravnaval najdbe iz beneške trgovske ladje, potopljene pri Gnaliču na Hrvaškem ob vzhodni obali Jadrana. S pomočjo analiz gradiva je arheologom uspelo rekonstruirati nekatere trgovske poti in blago, ki so ga Benečani distribuirali, pa tudi blago, ki so ga v mesto uvažali. Na podlagi analiz so delno rekonstruirali tudi vsakdanje življenje na ladji. Rezultat raziskav je objava angleškega kataloga gradiva, ki ga je uredila Zrinka Mileusnić. Izvajanje raziskav je pripeljalo tudi do uspešnega sodelovanja z angleškimi strokov-

njaki. Rezultat sodelovanja pa predstavlja monografija o steklenem tovoru potopljene ladje: *The Glass from the Gnalić Wreck* (2006) avtorjev Irene Lazar z Inštituta za dediščino Sredozemlja in Hugh Willmotta z Univerze v Sheffieldu ter s prispevkom Caroline Jackson z iste univerze, ki je opravila obsežne analize stekla.

Aktivnosti, posvečene arheološkim izkopavanjem in raziskavam srednjeveškega mesta Stari Bar v Črni Gori, ki so razkrili ostanke beneške dediščine v mestih ob vzhodni obali Jadrana ter na območju Balkana, so omogočile lažjo rekonstrukcijo trgovine in socio-ekonomskih odnosov med mesti na obali in v notranjosti z Beneško republiko. Istega leta je bila izvedena tudi revizija arheoloških najdb iz osmanskega časa. Rezultat tega dela je monografija *Ottoman times. The story of Stari Bar* avtorjev Mitje Guština, Vesne Bikić in Zrinke Mileusnić (2008). Kljub temu, da se je projekt končal leta 2006, raziskave v Starem Baru še vedno potekajo pod vodstvom prof. Saura Gelichija.

Rezultati projektnih aktivnosti so bili predstavljeni tudi na spletu, na mednarodnih konferencah ter v znanstvenih in poljudnih publikacijah. Ena izmed pomembnejših dogodkov drugega dela projekta je bila tudi organizacija mednarodne konference *Dediščina Serenissime* v Izoli in Benetkah leta 2005. Na njej so bili predstavljeni najpomembnejši izsledki raziskav in projektnih dejavnosti. Vključeni so bili tudi številni prispevki raziskovalcev s celotnega območja Sredozemlja in iz Evrope.

Teme, predstavljene na konferenci, so bile objavljene v obsežnem zborniku *Dediščina Serenissime*, ki so ga uredili Mitja Guštin, Sauro Gelichi in Konrad Spindler (2006). Zbornik predstavlja najnovejše rezultate raziskav o pomenu in vplivu trgovine v srednjem veku in zgodnjem novem veku na območju vzhodnega in severnega Jadrana. Večina prispevkov prikazuje rezultate arheoloških, zgodovinskih in umetnostnozgodovinskih raziskav vpliva trgovske politike Beneške republike.

Ob večkrat poudarjenem dejstvu, da je bil projekt *Dediščina Serenissime* uspešno oblikovan in izpeljan, je pomembno tudi, da se je uspešno združeval s podobnimi projekti in ustvaril celo vrsto dodatnih aktivnosti ter privabil raziskovalce s podobnimi raziskovalnimi interesi. Dvakrat prijavljen in izbran projekt je Inštitut za dediščino Sredozemlja in Univerzo na Primorskem uvrstil med najbolj upešne institucije med slovenskimi prijavitelji v programu Kultura 2000. Projekt je pozitivno vplival tudi na bodoče mednarodne projekte UP ZRS, saj so pri oblikovanju nekaterih večjih in zelo uspešnih projektov (kot je na primer projekt Srce Istre) sodelovali raziskovalci, ki so prve izkušnje pisanja mednarodnih projektov pridobili prav na projektu *Dediščina Serenissime*.